

BATI DÜNYASINA PENCERE AÇAN KÂTİP ÇELEBİ'NİN MAKEDONYA İÇİN ÖNEMİ VE DEĞERİ

Mariya LEONTİÇ¹

The importance and value of Katip Celebi's for Macedonia who opened the window to the Western world

Abstract: Katip Çelebi was born in İstanbul, Ottoman Empire in 1609. Katip Çelebi was a famous Ottoman scholar, historian and geographer. He was the first Muslim scholar since the 13th century to write about scientific developments outside of the Islamic world. Katip Çelebi is one of the most productive authors of non-religious scientific literature in the 17th century Ottoman Empire. During his short lifetime of forty eight years, he wrote twenty one books about historiography, geography, philosophy, astronomy, Islamic law, Sufism and literature. Katip Çelebi with these works wants to open the way to a new vitality and modernization in the Ottoman Empire. The works of Katip Çelebi, one of the most prominent thinkers of the Ottoman centuries, were translated into Western languages.

Katip Çelebi's most complex work is a world geography in Turkish under the title "Cihannüma". It is very important for us that Katip Çelebi in this book wrote also about the Rumelia's cities like Skopje, Bitola, Stip, Prilep, Prespa, Debar, Doyran, Ohrid... He successfully describes the cities and theirs rivers, lakes, climate. His notes are very important and useful for the geographical and cultural aspects of 17th century Macedonia. Nowadays "Cihannüma" is a very important book to learn about the past situations in the Macedonian cities. This paper will deal with this matter.

Katip Çelebi died in İstanbul in 1657.

Key words: Ottoman scholar, "Cihannüma", Rumelia's cities, Macedonian cities.

1. Giriş

Kâtip Çelebi; İslam Medeniyetinin, Osmanlı bilim ve kültür dünyasının önemli bir siması, büyük bibliyograf yazarı ve coğrafyacısıdır. O; Doğu ilim ve kültür eserlerini ile sınırlı kalmayan, Batılı bilim adamlarının eserlerini okuyan ve Batı'nın bilimsel ürünlerini kullanan Osmanlı aydındır. Kâtip Çelebi; iyi gözlemci, çağını anlamaya çalışan realist görüşe sahip bir aydın ve fikir adamıdır. Bu özellikleriyle Çelebi, 17. yüzyıl Osmanlı ilim, fikir ve kültür dünyasının önemli ve diğerlerine kıyasen farklı bir simadır. Bu özellikler, eserlerine de yansımıştır. O; gezerek incelediği coğrafyaları ve bölgeleri, o dönemde Doğu'dan ve Batı'dan

---

¹ * Doç. Dr. "Gotse Delçev" Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Görevlisi, marija.leontik@ugd.edu.mk

edindiği bilgilere göre değerlendirmiştir. Bu sebeple 400 yıl sonra bile onun eserleri büyük ilgiyle okunmaktadır.

Makedonya için Kâtip elebi'nin özel önemi ve değeri vardır. 17. yüzyılda Makedon toprakları ve şehirleri çok nadir kaleme alınmıştır. Kâtip Çelebi, Rumeli'yi işlerken birçok Makedon şehirlerini tasvir edip tanıtır ve böylece Makedon coğrafyası ve tarihine de büyük katkı vermiş olur.

2. Kâtip elebi'nin Hayatı

Kâtip elebi'nin yaşadığı dönem, Osmanlı Devleti'nin uzun sürecek durgunluk döneminde rastlar. Yaşadığı dönemin zellikleri, Kâtip elebi'nin ilmî ve fikr eserlerinde önemli yer tutar.

Kâtip elebi'nin hayatı hakkında bilgileri, yazdığı eserlerden elde ediyoruz. Kâtip elebi'nin asıl adı Mustafa'dır. Hacı Halife olarak da bilinir. O, 1609'da İstanbul'da doğdu. Babasının adı Abdullah, annesinin adını ise bilmiyoruz. Babası, oğlunu zamanının eğitim anlayışına en uygun olarak yetiştirmeye çaba gösterdi. Kâtip elebi beş veya altı yaşında dinî eğitim almaya başladı ve Kur'an'ı yarısına kadar ezberledi. Bunun dışında pratik bilgiler de edindi. İlyas Hoca'dan Arapça dersleri, Bğr Ahmed elebi'den ise hat dersleri aldı. n dört yaşına bastığında babası oğlunu kendi yanına aldı. Böylece, Kâtip Çelebi Divan Kalemlerinden Anadolu Muhasebesi Kalemine stajyer oldu ve burada hesap kaidelerini, "erkam" ve "siyakat" yazısını da öğrendi.

Kâtip elebi, 1623-1624 ile 1633-1634 yıllarında ordu ile seferlere ıktı. Bu dönemde birçok savaşa katıldı ve birçok savaşın da tanığı oldu. Seferlerde bulunduğu sıralarda sahaf dkknlarından beğendiğı kitapları satın aldı. Özellikle tarih, coğrafya, tabakat ve vefeyat kitaplarına önem verirdi. Bu on yıl içinde birçok arayla Kadızde Mehmed Efendi'nin derslerine de devam etti. Kâtip Çelebi, Arec Mustafa Efendi, Kürd Abdullah Efendi, Keçi Mehmed Efendi, Vaiz Veli Efendi ve Molla Veliyyüddin'den de ders alarak çok yönlü olarak kendini yetiştiren bir bilim ve fikir adamıdır. 1634-1635 yılında IV. Murad'ın Revan Seferine katıldı.

Kâtip elebi on yıl süren seferlerden sonra kendisini ilme verdi. 1638'de kendisine kalan bir miras kitaba verdi, evini tamir ettirdi ve evlendi. Gelecek on yılda farklı hocalardan ders aldı, bilimsel araştırmalar yaptı, değerli eserler yazdı ve birçok öğrenciye ders verdi. Okumaya düşkündü; özellikle tarih, biyografi ve coğrafya eserlerini okumaktan zevk alırdı. Ufuklarını genişletmek için Türkçe, Arapça ve Latince yazılı eserleri okurdu. Latince'den Türkçeye eviriler de yaptı.

Kâtip elebi; iyi huylu, az konuşur, ciddi ve hicivden hoşlanmayan bir kişi idi. İki ve tttn imezdi, tabiata ve özellikle de çiçeklere hayrandı. O, yansız ve hoşgrl olduğundan herkesin saygısını kazanmıştır. Bu zellikler, Kâtip elebi'nin bütün eserlerinde mevcuttur. Kişiliğini geliştirmek için büyük çaba gösterir. Kâtip elebi, sevgi ve hoşgörü çerçevesinde tasavvuf anlayışını bilinçli olarak seçer. 1645-1646'da hastalandığında tedaviyi tıpta ve ruhani yolda arayıp bulur ve iyileşir.

6 Ekim 1657'de sabahleyin kahvesini içerirken fenalık hissetmiş ve geçen yaşta vefat etmiştir. Zeyrek Camii civarındaki kabristana gömülür.

3. Kâtip Çelebi'nin Eserleri

Kâtip Çelebi, birçok eser hazırlamıştır. Bunların bir kısmını tamamlayabilmiş, bir kısmı ise tamamlanmamış yarım kalmıştır. Kâtip Çelebi'nin üslubu sadedir. O, fikir adamı olarak eserlerini açık ve kısa ifadelerle yazmış, süslemeye, işitilmedik ifade ve sözcüklere yer vermemiştir. Bu büyük bilim ve fikir adamı kırk sekiz yıl süren kısa bir hayatta şu eserleri yazmıştır²:

1. **Arapça Fezleke:** Tarihin mana ve faydasını, mahlukatın başlangıcını, peygamberleri, ilk dört halifeyi, hükümdarları vs. işler.
2. **Hadis Kitabı:** Kâtip Çelebi Beyzavi Tefsir derslerini hocası A'reç Mustafa Efendi'den okumuş ve o dönemde her gün bir sayfa şerhi yazmaya başlamıştır.
3. **Muhammediye Şerhi:** Bu şerh, Ali Kuşçu'nun Muhammediye'sine yazılmıştır.
4. **Takvîmü't-Tevârîh:** Bu eser, Hz. Adem'den 1684 yılına kadarki tarih vakalarını kronoloji biçiminde vermektedir.
5. **Süllemü'l-Vüsûl ilâ Tabakâti'l-Fühûl:** Kâtip Çelebi bu eseri alfabe sırasına göre tertip edip bir indeks gibi hazırlamıştır.
6. **Tuhfetü'l-Ahbâr fi'l-Hikemi ve'l-Emsâl ve'l-Eş'ar:** Bu eserde bir lügat gibi önce kelimeleri vermiş, sonra onları açıklamış ve fıkraları, menkıbeleri, hikâyeleri, şiirleri, atasözleri vs. bir araya derlemiştir.
7. **Keşfü'z-Zünûn 'an Esâmii'l-kütübi ve'l-Fünûn:** Bibliyografya konusunda Kâtip Çelebi'nin en tanınmış eseridir. Yirmi yıl zarfında Arapça olarak yazılan bu eser ansiklopedik mahiyettedir. Kütüphanelerde ve sahaflarda gördüğü 14 500 kadar eseri alfabe sırasına göre sıralayıp incelemiştir. Kitapların dili, yazılış tarihi, yazarı, yazarın diğer eserleri gibi konularda bilgi vermiştir. Bu eserde Türkçe, Farsça ve Arapça kitaplara yer vermiştir. Ayrıca bu kitapta, 10 000 kadar yazar adı geçmekte ve üç yüzü aşkın bilim dalı hakkında bilgi verilmektedir. İlk neşrini Gustav Leberecht Flügel, Latince tercümesiyle birlikte yedi cilt hâlinde gerçekleştirmiştir. Bu eser Mısır ve İstanbul'da da (1892) basılmıştır. Bu 17. yüzyılın en önemli bibliyografya eseridir. Bu sebeple Doğulu ve Batılı bilim adamları bu eserden 400 yıldır yararlanmaktadır.
8. **Cihânnümâ:** Kâtip Çelebi'nin ilk mühim coğrafya eseridir. O, coğrafya alanında Batılıların ileri gittiklerini görmüş, Doğu'daki bu eksikliği gidermek için "Cihânnümâ"yı yazmıştır. Bu kitap, coğrafya alanında Osmanlı döneminde yenilik getiren bir eserdir. Bu eserde yeryüzündeki kıtaları, farklı memleketleri ve onların coğrafi durumlarını, toprağı, havayı, suyu, nehirleri, gölleri, denizleri, dağları, ovaları ve bitkileri işler. Bunun dışında idare, ticaret, sanat, dinî ve ilmî hayat hakkında da bilgi verir. Kâtip Çelebi, genç yaşta vefat ettiğinden eser yarım kalmıştır. 1732'de İbrahim Müteferrika; Ebu Bekir b. Berham Ed-Dimeşki'nin ve kendi ilaveleriyle eseri tamamlamıştır. Kâtip Çelebi, bu eserde, İslam ve Batı coğrafya geleneğini birleştirerek yenilik getirince Doğu'da da Batı'da da ün kazanmıştır. Kâtip Çelebi'nin Makedonya için önemi, Osmanlı Devletinin farklı

---

² Çeşitli araştırmacılar tarafından Kâtip Çelebi'nin eserlerinin sayısına dair verilen bilgilerde büyük farklılıklar var. Bilal Yurtoğlu'na göre Kâtip Çelebi'nin eserleri hakkında, *Mizânü'l-Hakk*'taki otobiyografisinde verdiği bilgilerle göre değerlendirilmesinin en doğru olduğunu bildiriyor. Biz de bu görüşü en doğru buluyoruz. Bakınız: Yurtoğlu, Bilal. (2009). Katip Çelebi. Atatürk Kültür Merkezi Yayını-Ankara. 215-219.

bölgelerini işlerken Rumeliyi ve onun sınırlarında bulunan bugünkü Makedonya'nın şehirlerini de tasvir etmesidir.

9. **Levâmi' ü'n-Nûr:** Kâtip Çelebi'nin ikinci önemli coğrafya eseridir.
10. **Frenk Tarihi:** Kâtip Çelebi, İhlâsi Mehmet Efendi ile birlikte Johann Carion'un "Cronikle" adlı eserini Türkçeye çevirmiştir.
11. **Revnâku's-Saltana:** Eser İstanbul'un 1579 yılına kadarki Bizans ve Osmanlı dönemlerde geçen en önemli olaylarını kapsar.
12. **Türkçe Fezleke:** 1591 tarihinden başlayarak 1655 tarihine gelinceye kadar olan vakuatı işler. Türkçe Fezleke, Arapça Fezleke'nin bir ekidir. Eser tamamlanmamıştır.
13. **İlhâmü'l-Mukaddes mine'l-Feyzi'l-Akdes:** Bu eserde üç mesele işlenmektedir: namaz ve oruç, güneş ve kible olabilecek memleket.
14. **Düstûrü'l-Amel:** Siyaset, cemiyet nazariyesi mahiyetindeki bu eserde mali konularda da tavsiyelerde bulunur.
15. **Recmü'r-Recîm bi's - Sîn ve'l-Cîm:** Bu eser garip fıkıh meselelerini ve fetvaları işler.
16. **Risâlelerden Seçmeler**
17. **Tuhfetü'l-Kibâr:** Bu eser 1645-1646 yıllarında başlayan ve 1656 yılına kadar süren Girit Seferinin ve deniz savaşlarının olumsuz yanlarını değerlendirip yeni tavsiyeler vermektedir. Osmanlı denizcilik tarihi hakkında önemli bir kaynaktır.
18. **Mizânü'l-Hakk:** Yazarın son eseridir. Bu eserde o dönemde tartışılan çeşitli konular hakkında kendi düşüncelerini yazmıştır. Kâtip Çelebi, eserin sonunda kendi hakkında da bilgi vermektedir.

4. Kâtip Çelebi'nin "Cihânnümâ" Adlı Eserinde Makedon Şehirlerinin Tasviri

Kâtip Çelebi "Cihânnümâ" adlı eserinde Rumelide bulunan şehirleri ayrı bir bölümde işler. Osmanlı Devleti döneminde Rumeliye bugünkü birçok Makedonya şehri girmektedir. Kâtip Çelebi şehirleri tasvir etmeden önce bir sınıflandırma yapar. Ona göre Köstendil memleketine Radomir, Dopnica, Petriç, Menlik, Toyran, Tikveş, Köprülü, Ustorumca, Radosta, İştîp ve Kratova şehirleri girer. Üsküb memleketi ise Kalkan Delen, Kaçanak, Pirlepe, Morihova, Manastır, Filurina, Kesriya, Hurpešta, Behlešta, Nasilec, Serfice, Sarı Göl, Eğri Bucak, Cuma Pazarı, Usturuva ve Lenka şehirlerini içerir. Ohri memleketi ise Kâtip Çelebi'ye göre Debri, İstarova, Met, İşim, Akça Hisari ve Pirespe şehirlerini kapsar.

Kâtip Çelebi eserlerinde şu Makedon şehirlerini tasvir eder: Doyran³(Toyran), Tikveş, Veles (Köprülü), Strumitsa (Ustorumca), Radojda (Radosta), Ştip (İştîp), Kratovo (Kratova), Skopye (Üsküb), Prilep (Pirlepe), Bitola (Manastır), Ohrid (Ohri), Debar (Debri) ve Prespa (Pirespe).

Kâtip Çelebi Makedon şehirlerini coğrafi açılarından tasvir ederken şu bilgilere yer verir:

- a) Tasvir ettiği şehirlerin çevresinde bulunan tanınmış şehirler ve onların yönleri
- b) Tasvir ettiği şehirlerin İstanbul'dan at yolculuğu ile uzaklıkları
- c) Tasvir ettiği şehirlerin dağları, nehirleri, gölleri vs.

³ Parantez içinde Makedon şehirlerinin Osmanlı döneminde ve Kâtip Çelebi'nin eserinde kullanılan adları geçer.

d) Tasvir ettiği şehirlerin tipik yapıları: kale, köprü, hamam, cami, mescid, maden, darphane, bezistan vs.

“Cihânnümâ” adlı eserde Makedon şehirleri şöyle tasvir edilmiştir:

Toyran: *Ustrumca ve Timur-Hisâri ve Avret-hisâri ve Tikveş arasında Köstendil sancağının mülhakât-ı kadîminden bir kasaba ve kâzadır. İstanbul’dan 14 günde varılır. Mescidi ve câmiî ve sûk-ı muhtasarı olup göl kenârında vâki olmağla mâ-i bahîre ba’zı ebniyâsına mülâsıktır. Ve bu kasaba Selânik garbîsine düşer.* (Kâtip Çelebi, Cihannümâ - İklîm-i Rum. Transkripsiyon Metin I, s.85)

Tikveş: *Pirlepe ve Köprülü ve İştîp meyânında vâki bir kasaba ve kazâdır. Mahsus kasabası yoktur. İstanbul’dan 14 günde varılır. Vardar nehri Köprülü’den gelip Tikveş kazâsının içinden ceryân eder geçer.* (Kâtip Çelebi, Cihannümâ - İklîm-i Rum (Rumeli Kısmı). Transkripsiyon Metin I, s.86)

Köprülü: *Üsküp sancağının tevâbi-i kadîminden olup Üsküp ve İştîp ve Pirlepe ve Tikveş kazâları meyânında vâki bir sengistan boğazda bir kasaba ve kazâdır. İstanbul’dan 16 günde varılır. Ve nehr-i Vardar Üsküb’ten gelip Köprülü kasabası içinden Taş-köprü altından ceryân eder. Vechi tesmiye dahî bu Taş-köprü olmuştur. Ve bu kasabanın câmi-î şerîfi ve hammamı ve etrâfında hadîkaları olup mübâlağa ile gâyet lâtif karpuzu olur.* (Kâtip Çelebi, Cihannümâ - İklîm-i Rum (Rumeli Kısmı). Transkripsiyon Metin I, s.86)

Ustrumca: *Petric ve Rodosta ve Toyran kazâları meyânında ve Siroz’un cânib-i garbîsinde iki merhâle mesâfe bir tasaba ve kazâdır. İstanbul’dan 14 günde varılır. Bir yüksek tepenin zeylinde vâki olup ve tepe üzerinde bir harâbe kal’ası olup suyu konvât ile taşradan gelip cevâmi ve hammamat ve esvâ garbîsî vâsî sahrâ olup ve meyânında câri olan nehrin etrâfi tavâhîn ve mezârı ve karadır. Ve şehir-i Rûmiyye’den Ağustos ayında Tolyan demekle meşhûr olan Pazar bu kasabada durup etrâf ve eknâf masâfe-i bâideden tâife-i tüccârdan nüfûs-ı kesîre metâları ile gelip azîm cemiyet-i bey-ü şîrâ ederler.* (Kâtip Çelebi, Cihannümâ - İklîm-i Rum (Rumeli Kısmı). Transkripsiyon Metin I, s.86)

Radosta: *Ustrumca ve İştîp ve Kratova kazâları meyânında vâki bir kasaba ve Ustrumca’dan müfriz bir kasabadır. İstanbul’dan Siroz kasabası geçilip 14 günde varılır.* (Kâtip Çelebi, Cihannümâ - İklîm-i Rum (Rumeli Kısmı). Transkripsiyon Metin I, s.86)

İştîp: *Kratova ve Üsküp ve Radosta ve Tikveş kazâları meyânında ve Ustrumca’nın garb şîmâl tarafında bir cebelin dâmeni vâdisinde vâki bir kasaba ve kazâdır. Ve yüksek tepe üzerinde hisn-ı hasîni ve cevâmiî ve hammamatı ve esvâk ve bir âli ribâtı ve telâl ve cibâl arasında kasabaya karib hadâyık-i bâgâtı ve meyânında güzerân ceryân eder. Ve kâhı eyyâm-ı sayfda münkatı olur bir nehr-i sagîri ve bir tell-i refîre mamûr ve metin sûru olup merhum ve mağfirun-leh Sultân Murâd Hân Gâzi asrında mîrî-mîran-ı Rûm-ili olân Merhum Timurtaş Paşa hicret-i nebeviyyenin 784 târîhinde Manastır kal’ası ile iş bu İştîp kal’asını feth ve teshîr edip kabça-i tasarrufa almağla ol târihinde Memâlik-i Âl-i Osmân’a munzam ve mülhak kılınmıştır. Hâliyâ kal’ası bâki ve mahfuzdur. Ve İstanbul’dan 15 günde varılır. Ve Akça-bolu kazâsı bi İştîp kazâsına tabî olup ve bu kasabada soya tabîr olunur hadîdden fâhir ba’zı hurda âletler işlenir.* (Kâtip Çelebi, Cihannümâ - İklîm-i Rum (Rumeli Kısmı). Transkripsiyon Metin I, s.87)

Kratova: *İştîp ve Üsküp ve Köstendil tâbir olunan ilçe kazâları meyânında bir kasaba ve kazâdır. Ve İstanbul'dan 15 günde varılır. Ve kazâsında gümüş mâdenleri ile bakır mevcut olup ve kasabâ-i İştîp'in cânib-cenûbuna düşer, mâbeyni bir merhâle mesâfedir. Ve kasaba-i mezbûre azîm dağları ortasında bir vâdide vâki olup bir câmi-î şerifi ve iki hammamı vardır. Ve hammamının biri mürebbi ü'l-şekl gabr-i mükerrer bir tarz-ı garîbdir. Çâr duvarın dâhili birer sufte ve birer kurna olup vasatında gîr ve duvar ile bir kubbe-i sagîre ve çâr-köşe hücreler bir rüknî kapı ve üç duvarın dâhil ve hâricinde birer kurnâya su vardır. Ve bu kazâda mâden-i fizza-i nühâs olmağla bakırcılar sûkı ile darp-hânesi olup ve bakırdan fâhir zârif âvâni işlenir. Ve bağları dağ eteğindedir. Ve Kratova dağlarına cebel Eğri-su ve Eğridere muttasıldır. İki günlük mesâfe Tuli ve iki cebel üzerinden mürûr olunur. Ve bu cebel-i mezbûrede bir kilise olup ve âna muttasıl bir kargîr kubbe içinde sâbıkâ ol diyârın hâkimi oğlu ile zevcesi bir mevzî-i teng ve tarîkde taştan yanma iki lahde vaz olunmuştur. Ve üzerleri zerrîn kumaşlar ile pûsîde olunmuş ve gözlerinin âyineleri bî-nûr kalıp cild ve lahmlarına hâlel gelmemiştir. Ve sîm-ü zerden engüşt ve hilyeleri olup ve zükûru dahî şabb olmağla biri birinden fark olunmayup üzerinde târîh-i fevtleri hicretten 250 sene mukaddem olmak üzere yazılmıştır. Ve cebel-i mezbûre bir cânibinde Köstendil dahî muttasıl olup Eğri-su demekle mâruf nehr-i mezbûr ikisinin mâbeynini fasl etmiştir. Kratova darphânesinde kesilen fizza-i zeheb bu cebel-i mezbûre mâdeninden gider. (Kâtip Çelebi, Cihannümâ - İklîm-i Rum (Rumeli Kısmı). Transkripsiyon Metin I, s.87-88)*

Üsküb: *Ekâlîm-i hâmisden Rûm'da Köstendil garbîsinde 300 akçe livâ bir belde-i lâtife olup ziyâde hüsn-i letâfetinden kitâb-i kadîmede Arûs-ı Rûm lâkabı ile meşhûr olup mülakkabdır. Ve İstanbul'dan 16 günde varılır. Mâbeyni 368 mil mesâfe olup etûl nehârı 15 sâat ve 3 derece ve ekser nehârı 8 sâat 12 derece olur. Ve inhiraf kablesi nusf nehâr cenûbîden şarka 50 buçuk derecedir. Ve Vardar nehrinin evâili Kalkan-delen dağlarından gelip Üsküb içinden ceryân eder. Üsküb nehr-i Vardar'dan gayri konvât ile gelir suları çoktur. Ve müteaddit câmi-î şerifleri ve esvâk-ı bezistânı ve teferrücgâhları ve mahfuz bir husn-ı hasîni kâfiri binâ ile minâre gibi azîm çanlığı olup Alaman ve Frengistan'da şöhreti tamması olan çanların cümlesinden azîmdir. Ve leyl-ü nehâr tadât-ı sâat ve tenbîh-i evkâf edip saday-ı mitrakası belde-i Üsküb'den iki fersâh mesâfe cevânibe sirâyet edip ol kadar bayd-ı mesâfede istimâ olunur. Ve vazîfe-i muayyene ile mahsus sâatçısı vardır. Ve bu şehir-i Üsküb mâden ulemâ ve fuzalâ olup erbâb-ı kudât dan menâsib tasarrufunda ve ba'zı menâsıbdan mazûl ve bâb-ı kadı-asker-i Rûm'da mülâzimân-ı menâsib olân kudât efendilerden mübâlâğa ile çok kudât efendiler kasaba-i Üsküb'de sâkin ve mütemekkinlerdir. Ve cevânibi Kalkan-delen ve Kratova ve İştîp ve Köprülü kazâları vâki olup nevâhisi zikr olunur. (Kâtip Çelebi, Cihannümâ - İklîm-i Rum (Rumeli Kısmı). Transkripsiyon Metin I, s.88-89)*

Kalkan-delen: *Üsküb'den garb ve şimâl tarafında Şâr-dağı demekle kâruf ve meşhûr cebel şarkîsinde bir kasaba ve kazâdır. İstanbul'dan 17 günde varılır. Ve nehr-i Vardar Kalkan-delen kurbundan çıkıp ceryân eder. Ve cevânibi Üsküb ve (Prizren) Kırçova ve kazâları vâki olmuştur. (Kâtip Çelebi, Cihannümâ - İklîm-i Rum (Rumeli Kısmı). Transkripsiyon Metin I, s.89)*

Pirlepe: *Üsküp ve Manastır ve Köprülü kazâları ortasında vâki eşcârdar ârî bir küve-i Sengistan'da kalîlü'l-eşcâr bir kasaba-i sagîre ve kazâdır. Kal'asını hicretin 784 târîhinde mîr-i mîrân-ı Rûm-ili olân merhûm Timurtaş Paşa sulh ile alıp dahî ol târihte Memâlik-i Âl-i Osmâniyye'ye munzam ve elhâk olunmuştur. (Kâtip Çelebi, Cihannümâ - İklîm-i Rum (Rumeli Kısmı). Transkripsiyon Metin I, s.89)*

Manastır: *Filurine ve Pirlepe ve Pirsepe ve Ohri kazâları meyânında vâki Paşa sancağının mülhakât-ı kadîmehinden bir kasaba ve kazâdır. Ve İstanbul'dan nefis-i Selânik ve Yenice-i Vardar ve Vedân'a geçilip 15 günde varılır. Ve reâyâsı Bulgardır. Ve hicret-i nebeviyyenin 784 târihinde Merhum ve mağfirun-leh Sultân Murâd Hân Gâzi Merhum Timurtaş Paşayı irsâl edip ol dahî darb-ı seyf ile feth ve teshîr ve kabza-i tasarrufa alıp Memâlik-i Âl-i Osmâniyye'ye munzam ve elhâk kılmiştir. Ve hâlâ kal'ası harâb ve virândır. Ve bu kasabanın cânip cenûbu bir küve-i pîşe-zârdır. Ve önü sahra-i vâsiü'l-katar olup dağdan vâfir-i cedâvil ve enhâr ceryân ile kasabaya nüzü'l edip tarîk ve mahallâtında câri olur. Bâdehu çıkıp mezârını sâkı eder. Ve Filurine cânibine doğru akar gider ve bu beldenin ekser metâ-ı meşhûru kettandır. (Kâtip Çelebi, Cihannümâ - İklîm-i Rum (Rumeli Kısmı). Transkripsiyon Metin I, s.90)*

Ohri: *Ohri'nin dahi harekât ve sekenati malum-u alemiyandır. Tafside hacet yoktur. Üsküb'den garba bir kazâ ve liva olup, mahmiye-i İstanbuldan onaltı günde varılır. Bir Külek cânib-i şarkisinde vâki olup, cevânibi Pirespe, İstarova ve Kırçova kazâları vâki olmuştur. Reayası Belgrad ve livâsının sair kazâları Arnavutluk'dur. Ve bu Ohri kazasında gümüş ve kükürt ma'denleri olup, gümüş ma'deni hasılı harcin korumamağla, haliya battaldır. Lakin kükürd ma'deni işlenib mirî mukatacı olup, her sene taraf-ı mirîden fûruht olunur. Ve Ohri sancağının tevabiî kazaları bunlardır ki zikr olunur. (Kâtip Çelebi, Cihannümâ - İklîm-i Rum (Rumeli Kısmı). Transkripsiyon Metin I, s.127)*

Debri: *Fethi-dal ve sükûn-ba ve kesri-ra ve sükûn-ya ile Ohri ve Kırçova ve Kalkandelen kazâları meyânında vâki olmuş bir kasaba ve kazâ olup, İstanbuldan onyedî günde varılır. Ve Ohri gölünün ayağı Derem demekle ma'ruf nehri kebir, Budiri nahiyesinden cereyan eder. (Kâtip Çelebi, Cihannümâ - İklîm-i Rum (Rumeli Kısmı). Transkripsiyon Metin I, s.127-128)*

Pirespe: *Kesri-pa-i acemiyye ve fethi-ra ve sükûn-sın ve fethi-pa-i acemiyye saniye ve sükûn-ha muhmile ile. Ohri gölü kenarında paşa sancağının mülhakât-ı kadimesinden bir kasaba ve kazâ olup İstanbuldan onbeş günde varılır cevânibi Manastır ve Görice ve Bihilşte ve Ohri kazaları vâki olmuştur. (Kâtip Çelebi, Cihannümâ - İklîm-i Rum (Rumeli Kısmı). Transkripsiyon Metin I, s.128)*

Bütün bu şehirlerin tasvirinde Kâtip Çelebi'nin sadece coğrafi bilgilere yer verdiğini görmekteyiz. En tanınmış eserlerinden biri olan "Cihannümâ"da Makedon şehirlerinin tasviri çok önemlidir. Çünkü Kâtip Çelebi, İslam ve Batı coğrafya geleneğini birleştirerek yenilik getirince, bu eser, Doğu'da da Batı'da da ün kazanmış, birçok dile çevrilmiş ve diğer araştırmacılara kaynak olmuştur.

5. Sonuç

Kâtip Çelebi, on sekiz eserinde tarih, felsefe, coğrafya, astronomi, matematik, musiki ve bibliyografya gibi farklı konular işlemiştir. Kendi görüşleriyle yaşadığı dönemde Osmanlı düşünce ve bilim hayatına yenilik getirmiştir.

Kâtip Çelebi Osmanlı Devletinde önemli olduğu kadar, Batı'da da büyük değer, itibar kazanmış ve altı eseri Latinceye, Fransızcaya, İngilizceye ve Almancaya çevrilmiştir⁴. O, Batılı bilim adamlarının eserlerini okuyan ve Batı'nın bilimsel ürünlerini kullanan ilk Osmanlı aydındır. Doğu'nun ve Batı'nın bigisinden yararlanarak o zamana kadar görünmeyen eserler yazmıştır. O, Evliya Çelebi ve Pîrî Reis gibi Osmanlı Devletinin topraklarını anlatmakla yetinmemiş, uzun süredir kendi dışına kapanan Osmanlı insanına dünyayı ve kâinatı tanıtmak istemiştir. Eserlerinde özellikle Batı'yı ve Hristiyan dünyasını anlatmıştır. Bunun dışında Batı, coğrafya ilmi, ırklar, milletler hakkında bilgi veren eserleri çevirmiştir. Böylece Kâtip Çelebi yazdığı eserlerle 17. yüzyılda dünyaya ve Batıya pencere açmıştır. Fakat bu ilgi karşılıklı olmuştur. Batı dünyası da Kâtip Çelebi'nin ön yargısız, tarafsız ve bilgiye dayanan eserlerine ilgi duymuş ve onun sayesinde Doğu'yu bambaşka tanıma fırsatını bulmuştur. Kâtip Çelebi'nin eserlerinde bulunan fikirlerin çoğu günümüzde de ilgi uyandırır ve geçerlidir.

Böylece Kâtip Çelebi, eserleriyle Osmanlıların Batı'ya, aynı zamanda dünyanın ve Batı'nın da Osmanlılara karşı bakışlarını değiştirmiş oldu.

Kâtip Çelebi'nin Makedonya için önemi ise 17. yüzyılda Makedonya'nın şehirlerini tasvir ederek Makedon coğrafyasına ve tarihine büyük katkı yapmasıdır.

KAYNAKÇA

(2009). *Doğumunun 400. Yıl Dönümünde Kâtip Çelebi*. Editörler: Karlığa Bekir, Kaçar Mustafa. T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları - Ankara.

Çelebi, Kâtip. (1971). *Cihannümâ - İklîm-i Rum (Rumeli Kısmı)*. Transkripsiyon Metin I (Süleymaniye Kütüphanesi - Halet Efendi Nr. 640) - İstanbul.

Bilkan, Fuat Ali. Çetindağ, Yusuf. Macit, Muhsin. Deniz, Sebahat. Mengi, Mine. Aydemir, Yaşar. Köksal, Fatih. (2011). *XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatı*. Anadolu Üniversitesi-Eskişehir.

Yurtoğlu, Bilal. (2009). *Katip Çelebi*. Atatürk Kültür Merkezi Yayını - Ankara.
www.muslimheritage.com

---

⁴ On yedinci ve on sekizinci asır Osmanlı bilgin ve düşünürleri arasında sadece Kâtip Çelebi'nin, Hezârfen Hüseyin Efendi'nin ve Naîmâ'nın eserleri Batılı dillere çevrilmiştir. Fakat birden fazla eseri ile ilgi çeken ve birçok dile tercüme edilen tek Osmanlı bilgin ve düşünür Kâtip Çelebi'dir. Onun şu eserleri kısmen veya tamamen Batı dillerine tercüme edilmiştir: “Keşfü’z-Zunûn”, “Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr”, “Takvîmü't-Tevârih”, “Düstûrü'l-Amel”, “Mizânu'l-Hak” ve “Cihânnümâ”. Bugün de Kâtip Çelebi'nin fikir ve bilim alanında yeri bellidir. 2009 yılı UNESCO tarafından, doğumunun 400. yılı münasebetiyle “Kâtip Çelebi Yılı” olarak kabul ve ilan edildi.

ISSN 1452-2179

BALKAN TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

BAL-TAM TÜRKLÜK BİLGİSİ 18

**I. VE II. BALKAN SAVAŞLARININ 100.
YILDÖNÜMÜNE ADANMIŞTIR.**

Mart - 2013
PRİZREN

**BATI DÜNYASINA PENCERE AÇAN KÂTİP ÇELEBİ'NİN
MAKEDONYA İÇİN ÖNEMİ VE DEĞERİ**

Mariya LEONTİÇ*

The importance and value of Katip Celebi's for Macedonia who opened the window to the Western world

ABSTRACT

Katip Çelebi was born in İstanbul, Ottoman Empire in 1609. Katip Çelebi was a famous Ottoman scholar, historian and geographer. He was the first Muslim scholar since the 13th century to write about scientific developments outside of the Islamic world. Katip Çelebi is one of the most productive authors of non-religious scientific literature in the 17th century Ottoman Empire. During his short lifetime of forty eight years, he wrote twenty one books about historiography, geography, philosophy, astronomy, Islamic law, Sufism and literature. Katip Çelebi with these works wants to open the way to a new vitality and modernization in the Ottoman Empire. The works of Katip Çelebi, one of the most prominent thinkers of the Ottoman centuries, were translated into Western languages.

Katip Çelebi's most complex work is a world geography in Turkish under the title "Cihannüma". It is very important for us that Katip Çelebi in this book wrote also about the Rumelia's cities like Skopje, Bitola, Stip, Prilep, Prespa, Debar, Doyran, Ohrid... He successfully describes the cities and theirs rivers, lakes, climate. His notes are very important and useful for the geographical and cultural aspects of 17th century Macedonia. Nowadays "Cihannüma" is a very important book to learn about the past situations in the Macedonian cities. This paper will deal with this matter.

Katip Çelebi died in İstanbul in 1657.

Keywords: *Ottoman scholar, "Cihannüma", Rumelia's cities, Macedonian cities.*

1. Giriş

Kâtip Çelebi; İslam Medeniyetinin, Osmanlı bilim ve kültür dünyasının önemli bir siması, büyük bibliyograf yazarı ve coğrafyacısıdır. O; Doğu ilim ve kültür eserleri ile sınırlı kalmayan, Batılı bilim adamlarının eserlerini okuyan ve Batı'nın bilimsel ürünlerini kullanan Osmanlı aydındır.

* Doç. Dr. "Gotse Delçev" Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Görevlisi, marija.leontik@ugd.edu.mk